

Giriş

Bildirimizin konusunu oluşturan Süryanilerde ölüm geleneklerini, ölüm öncesinden başlatarak; bu konudaki inanmalar, ölümün anlamı ve yorumu, Hıristiyan inancında ölüm-yaşam-iman bağlantısını vermeye çalışırken, ölüm sonrasında, toplumsal yaşamdaki yansımaları, ölüyü defne hazırlama, kilisede uygulanan ritüeller, defin ve akabinde yapılan ve yapılması gerekli görülen uygulamalar sırasıyla ortaya konmaya çalışılacaktır.

İnsan belirli bir kültür çevresi ile kuşatılmış vaziyettedir. Bireyin içinde doğumla hazır bulunduğu kültürel çevresi, onun kimliğinin olduğu bir çevredir. Bireye kimliğini kazandıran doğum, evlenme ve ölüme kadar uzanan aşamalarda, bireyin bağımsız davranma şansı oldukça sınırlıdır. Özellikle geleneksel yapının en fazla hissedildiği kırsal yaşam alanlarında, herhangi bir özgürlükten bahsedilemez. Doğum ve ölüm ile sınırları belirlenen yaşam aktivitelerinde bireyin istek ve yönlendirmesi yok denecek bir orana sahiptir. Tek belirleyici olan kültürel çevredir.

Bu bağlamda bildirimize konu edindiğimiz Süryaniler, hakim kültürel yapı olan Müslümanlığın geniş yayılma alanında(Turabdin, Mardin,Diyarbakır) adacıklar şeklinde oluşturmuş oldukları yaşam alanlarında, kültürel kimliklerini korumak, mevcut geleneksel uygulamalarını cemaat içinde muhafaza etme ettirme ve devamını sağlama noktasında daha hassas davranmaktadırlar.

Periferi topluluklar, buldukları sosyal yaşam içerisinde, hakim kültürün geniş yayılma alanlarında, adacıklar şeklinde oluşturdukları fiziki ve sosyal birliktelikler sonucunda bir takım zorluklarla da karşılaşabilmektedirler.

Dışsal belirteçlerde bu zorlukları müşahede etmede zorluk çekilse de, cemaat içi belirteçlerde bu durumu hissetmek mümkündür. Giyim kuşam, mimari yapı, eğitim öğretim kurumlarından faydalanma, üretim ve Pazar davranışlarında hakim kültür ile ortak kalıpları görmek mümkün ise de, din belirleyicili doğum, vaftiz, nikah, bayram, ibadet, ölüm gibi cemaat içinde icra edilen pratikler tümüyle özel bir alan oluşturmaktadır.

Süryani cemaatinde, geleneksel toplum düzeyini korumaya yönelik olarak özellikle kırsal yaşam alanlarında, dinin belirleyiciliği maksimum düzeydedir. Cemaat mensubu bireyin tüm yaşamındaki önemli dönemeçler kilise çatısı altında geçerlilik kazanmaktadır. Doğumu izleyen vaftiz, topluluğa kabulün ilk şartı iken, evlilik kurumunun meşruluğu, yine kilisenin

onayına bağlıdır. Biyolojik ve sosyal hayatın sonu olan ölüm olgusunda da kilise mekanı ve kuralları hakimiyetini devam ettirir.

HIRİSTİYAN İNANCINDA ÖLÜM

Ölüm,¹ insan için doğal bir süreçtir. İnsanın sahip olduğuna inanılan, beden ruh ikilisinin birbirinden ayrılması olarak değerlendirilir. Bu iki unsurdan maddi olan, önemli bir zarar görüp yada yıpranıp, görevini yerine getiremeyecek duruma gelince, manevi unsurdan ayrılmaktadır. Böylece beden yeniden inorganik maddeye dönüşmektedir. Bu nedenle insan yapısındaki bir varlık için ölüm kaçınılmazdır.²

İncil'e göre ilk insan, Adem ile Havva, cennette yaşarken ölümsüzdüler, ancak şeytanın kandırması ile ilk günahı işlediler ve bunun sonucunda da cennetten kovuldular. 'Ölüm insanın en büyük düşmanıdır'(1.Kor.15: 24.25), "Bunun için, nasıl günah bir adam vasıtası ile dünyaya girdiyse, böylece ölüm de bütün insanlara geçti, çünkü hepsi günah işlediler." " Zira günahın ücreti ölümdür." Buna karşılık, Hıristiyanlık, daha baştan öteki dünyadaki yaşama dayalıdır.³ Ölüm bir insan aracılığı ile gelmiştir. Ölümden dirilişte, bir insan aracılığı ile gelmiştir. Herkes Adem'de nasıl ölüyorsa, İsa'da dirilecektir. Ölüler, öteki dünyada, başlarında bozulmayan bir taç ve bir taht üzerinde otururlar.⁴

Hıristiyan inancının temel kaynağı olan Yeni Ahit -Matta, Markos, Luka, Yuhanna İncilleri- ile,1 muhteviyatından kabul edilen Mektuplardan, özellikle "Korintoslulara I" mektubu ölüm ve sonrasına vurgu yapar.⁵

Ölümün dikenini günahdır, günah ise gücünü tanrısal hukuktan alır. (1.Kor.15:56) Tanrısal hukuk nedeniyle Adem yasak meyveyi yediği için günahkar olmuş ve cennetten atılarak ölüme mahkum olmuştur. Ademin soyundan gelen diğer insanlar da bu şekilde günah ve ölüm çemberine mahkum edilmiştir.(Rom.5:12-18, 1.Kor.15:21) Dolayısıyla insan, hukuk-günah- ölüm kısır döngüsünün tutsağı olarak Mesih dönemine kadar gelmiştir. -Hukuk, suçu/günahı ortaya çıkarma amacına yönelik bir işleve sahiptir- "Biz doğal benliğin denetimindeyken, hukukun kışkırttığı günah tutkuları bedenlerimizin üyelerinde etkindiler. Bunun sonucu olarak ölüme götüren meyveler verdik. Rom.7:5"

¹ "Ölüm, çeşitli inançlara konu olan, yaşamın sona ermesi olayı... Ölüm, insanlara verdiği büyük kokudan ötürü metafiziğin başlıca yaratıcılarından biridir." Orhan Hançerlioğlu,Dünya İnançları Sözlüğü, 3. Baskı İst.2000. s. 386

² P.Xavier Nuss, Hakkı Demirel, Hıristiyan Öğretisi. İst.1994 s.37

³ http://www.folklor.org.tr/turkish/gelenek/olum_crist.htm

⁴ Müslüm Yücel, Edebiyatta Ölüm ve İntihar. Elma Yay.İst.2003 ss3,8,469

⁵ Prof.Dr. Annamarie Schimmel "Dinler Tarihine Giriş" Kırkambar Yay.İst.1999 s.161

Hıristiyan teolojisinde, insanlığın kurtuluşu tarihi, iki aşamalı olarak ele alınır. Birinci aşama Musa ile başlayan ve İsa Mesih'in çarmıhta ölümüyle sona eren tanrısal hukuk dönemidir. Bu dönemde Tanrı, insana hukuk yoluyla günahı ve insanın günahkar tabiatını tanıtmış, hukukun günah, günahında ölüm doğurduğunu anlatmaya çalıştığı dönemdir. İkinci aşama, İsa Mesih'in haça gerilmesiyle tanrısal hukuk işlevini tamamlayıp, kurtuluş için Mesih'e iman ile mümkün olacağı, çarmıhta ölen İsa Mesih ile başlayan dönemde hukuk-günah -ölüm kısır döngüsüne mahkum olan dünyanın öldüğünü ve insanların çarmıhta ölen Mesih'e iman yoluyla ölümsüzlüğe kavuştuklarına inanmaya dayanır. Hıristiyanlar İsa'nın ölümünü günahın ve ölümün gücünden kurtulma şeklinde algılar.⁶

Burada anlatılmak istenen, ölümlü insan yaşamının, ölümsüz olan tanrısal gücün, ölüm ile hesaplaşması ile günahın karşılığı olan ölümün öldürüldüğüdür. Ölüm olgusu Hıristiyan teolojisinin anahtar kavramlarından birisinin ifadesidir.⁷ Mesih'in çarmıhta ölümü ve dirimi, onun şahsında tüm inanan insanlığın yeryüzünün sonlu ve günahkar yaşamında ölümünü ve ilahi alemin ebedi yaşantısına dirilmesini sembolize etmektedir.⁸ Hıristiyanlar için, İsa'nın ölümü sadece Yahudi kavmi ile değil, bütün insanlıkla Tanrı arasında akdedilen bir yeni antlaşmanın doğuşu anlamını taşır.⁹

SÜRYANİLER DE ÖLÜM

Ölüm vücuttaki tüm hücrelerin bir hastalık veya başka bir nedenle canlılığını kaybederek, hücrelerin özünü teşkil eden can ve ruh'un bedenden ayrılması demektir. Beden topraktan alındığı için tekrar toprağa dönecek; fakat ruh, Allah'ın nefesinden olduğu için diri kalacaktır. Bu itibarla ruh, vaftizden aldığı kutsiyeti muhafaza etmiş ise günahsız yaşamışsa cennette mutlu olacak yoksa suçlarını görmekle devamlı huzursuzluk ve ızdırap içinde kalacak ki, onun için cehennem demektir.

Dirilme, insanın öldükten sonra Allah'ın kudretiyle ruhani bir beden alması ve bir melek gibi, ebedi hayatta ruhi bir varlık olmasıdır. Süryaniler, ölümü; sonsuz yaşama uzanan bir köprünün başlangıcı olarak kabul ederler. Ölüm, sonsuz yaşamın başlangıcı olduğu gibi, dünyevi acıların da bitiş noktasıdır. Geçici dünya yaşamı sırasında, İsa'ya iman edenler ve bu imanlı yaşamı sürdürenler, ölümden sonra esenlik ve güven içinde olacaklarına inanırlar. Dünya yaşamının, zorluklar, acılar, sıkıntı ve özlemlerle dolu olduğuna inanılır. İmanlı bir

⁶ Şinasi Gündüz "Pavlos Hıristiyanlığın Mimarı Ankara Okulu Yay. Ank. 2001 s. 234., Thomas Michel, Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş s 80

⁷ Şinasi Gündüz "Pavlos" s. 235

⁸ Şinasi Gündüz age s 241

⁹ Michel, Hıristiyan age s 84

ölüm, yeryüzündeki yaşamın karanlık gecelerini bırakıp, sonsuz gündüzün egemen olduğu, göksel vatana girmek olarak kabul edilir.

İmansız bir yaşamın sonundaki ölümün; “Tanrı’nın varlığından ve gücünün yüceliğinden uzak kalarak, sonsuza dek mahvolma cezasına çarptırılacağına inanılır. Tanrı gazabının kâsesinde saf olarak hazırlanmış, Tanrı öfkesinin şarabından içecektir. Öylelerine, kutsal meleklerin ve kuzunun önünde ateş ve kükürtle işkence edilecektir şeklindeki cehennem azabı yanında, imanlı bir yaşamın sonunda ise cennete girileceğine inanılır. Cennette; “Tanrı’nın kendisini sevenler için hazırladıklarını, hiçbir göz görmemiş, hiçbir kulak işitmemiş, hiçbir insan yüreği kavramamıştır.”¹⁰

Süryani Ortodoks İnanç sisteminde ölüm sonrasında insanın karşılaştığı durumlar; ölüm, dirilme, duruşma ve sonsuz ceza olarak kategorize edilir.

1-Ölüm, canın bedenden ayrılması.

2-Dirilmek, Canın, tene geri dönmesi, ikisinin birlikte hayat bulması.

3-Duruşma, Mesih’in ikinci gelişinde insanları yaptıklarına göre yargılaması.

4-Sonsuz ceza, İyilerin mutluluğa kötülerin cehennemini sonsuz azabına mahkum edilmesi.

Mutluluk, azizlerin göklerde sahip olacakları sonsuz yaşamdır. Cehennem ise, suçlular ile şeytanların üzülecekleri sonsuz azap yeridir.

Dirilmeden önce, iyi canlar Firdevse kötüler karanlığa gider. Orada son günün hükmünü beklerler. İnançlı ölenler, dirilerin sundukları kurban, namaz ve sadakalardan faydalanırlar.¹¹

Süryani İnanç geleneğinde, inanlıyı ölüme hazırlama, ruhun bedene karşı direncinin muhafaza edebilmesi amacıyla, kilise surları arasında yer alan “Hasta Yağı” uygulaması yapılır.

KANDİLO (HASTA YAĞI)

Bu uygulama hasta olan ve öleceği tahmin edilen ağır hastalar için uygulanır. Ruhun hastalık durumu olan günah, Tanrı ile ilişkiyi bozduğu gibi beden hastalığı da hayata son verebilecek bir bunalımdır. Hıristiyanlar İsa’nın Tanrı tarafından hastalara teselli ve şifa getirmek ve onları ölüme hazırlamak üzere gönderildiğine inanırlar. Bu gizem, Tanrının sevgisiyle hastanın yanı başında olduğunu, onu terk etmediğinin işaretidir. Diğer bir deyimle,

¹⁰ Habib Circis, Takva Sırları, İst.1998, ss.162-169.

¹¹ Hanna Dolapönü, Türk Süryani Kadim Kilisesinin Mesihsal Öğretimi.Mardin 1968 sf.9

bu gizem, hastalıkta ve özellikle ölüm yaklaştıkça insanın benliğini saran yoğun yalnızlık duygusuna çare olmayı amaçlar. Bu yağ okunmuş ve takdis edilmiş yağıdır.¹² Kilden yapılmış, kadehe benzeyen bir kase içine konulan hamurun içi çukurlaştırılarak zeytinyağı ile doldurulur. Hamurun üzerine beş adet mum yerleştirilir.Uygulamanın yapılacağı mekanda hazırlanan masa üzerine konan konulan kaseğin sağına ve soluna da birer mum ve haç bulundurulur. Hasta diz çökmüş vaziyette masanın önüne getirilir.

Kase üzerinde bulunan beş adet mum duyu organlarını sembolize eder.Her mum duası okunduktan sonra sıra ile yakılır. Önce doğu yönünde(baş) bulunan, sonra ortada(göğüs), daha sonrada sol ve sağdaki mumlar yakılır.

Mumların her yakılışında üç kez “Kadişat Alaho, kadişat hayelthonö, kadişat lomoyutho, destlebt hlotfayn...”(Kutsalsın ey Allah! Kutsalsın ey güçlü! Kutsalsın ey ölmeyen! Bizim için haça gerildin! Bize merhamet eyle...) duasını takiben, “Abun dbaşmayo nethkadaş şışmoh tethe malkutoh nehve sebyonoh...”(Ey göklerdeki babamız adın kutsal olsun...) duası okunur. Hazır bulunanlardan en üst ruhani duaya başlayıp, masanın üzerine haç sembolize eder.

1. Mum yakılırken dualar okunur, sırasıyla her duada masaya haç çizilir.Hastanın alınına haç çizer ve sağ baş parmağını kaseğin ortasındaki yağa batırarak hastanın alınına haç çizerek sürer.Bunu üç kez tekrarlar.

2.Mum yakılırken dualar terennüm edilir. Üç kez alna ve üç kez göğse yağ sürülür.

3.Mum yakılarak dualar tekrar edilir.Kaseden alınan yağ diz kapaklarına sürülür.Bu işleme sağ diz kapağından başlanır. Sağ dize iki, sol dize bir kez haç çizilerek uygulanır. Tekrar masa üzerine haç sembolize edilir.

4.Mum yakıldıktan sonra, alna , göğse , sağ ve sol diz kapaklarına sağ sürülür.

5.Mum yakılırken , tekrar ile dualar okunur. Alın, sağ ve sol diz kapaklarına yağ sürülür. Bu aşamada üç kez sağ elin, üç kez de sol elin dış yüzeyine haç çizilerek yağ sürülür. Akabinde üç kez sağ ve üç kez sol öz üzerine, tekrar ile buruna, ağza üçer defa, bir kez dil üzerin, iki kez sağ kulağa, bir kez de sol kulağa ve böbrekler hizasına haç çizilerek yağ sürülür.

Tamamlanan bu uygulamalardan sonra, tüm vücudu ve bir kez yüz ve göğüs üzerine yağ sürülür. Ruhani(kahin rütbesinde bulunanlar) sağ elini hastanın başına koyarak dua eder.

¹² Kadilo İbrahim Kunat Hindistan 1932 /İsa Çicek, Hollanda 1982 Çev..Yusuf Akbulut, Samuel Akdemir Dini Kurallarımız Bha Matbaası İst.1972 ss.82.83,Mehmet Aydın “Dinler Tarihine Giriş” Dini İlimler Yayınları. Konya 2000 s.117,Michel, age s.93

Daha sonra masada bulunan haç ve İncil yardımcıların yardımıyla hastanın başı hizasında tutularak dua edilir.

ÖLÜ YOLCULAMA(CENAZE) ¹³

1.Bölüm: Kadişat Alaho ile başlayan duayı, ruhani haç çıkararak okumaya başlar. Mezmurlardan bir bölüm okunur.(... biz günahkarlara her iki alemde de rahmet gelsin. Ya rabbi bu vefat eden, bu dünyadan göç ederek kurtuldu.Senin kutsal meleklerince en güzel ve rahat yerlere kavuşsun. Ak bir yüzle seni karşılasın...)

51. Mezmur ve “İsa Mesih bize diriliş vaat etti” ilahisi koro tarafından okunur. 25. Mezmur 1-5; “Ya Rab, bütün varlığım ile sana yaklaşıyorum. Ey Tanrım sana güveniyorum, utandırma beni, düşmanlarım zafer kahkahası atmasın! Sana umut bağlayan hiç kimse utanca düşmez. Nedensiz hainlik edenler utanır. Ya Rab, yollarını bana öğret, yönlerini bildir. Bana gerçek yolunda öncülük et, eğit beni. Çünkü beni kurtaran Tanrı sensin bütün gün umudum sende” duaları okunur.Bu esnada ölenin adı anılır.

“Ölüleri diriltten İsa Mesih mübarektir. Onlar dirilişte en güzel bedenlerle güzel bir şekilde dirilecektir...” başlıklı makamlı dua okunarak sonrasında Mor Yakup’a atfedilen “Tanrının oğlu bu kuluna, salihler içinde güzel bir mekan ver” duası okunur.

2. Bölüm: Bu esnada üç kez “Kadişat Alaho” duası ile bir kez “Abun dbaşmoyo nethkadaş şışmoh tıthe malkutoh nehve sebyonoh”(Ey göklerdeki babamız! Adın kutsal olsun) duası okunarak ikinci bölüme başlanır.

Ruhani; “İyi olan ve ölmeyen, herkesin umut kaynağı olan...” dizeleriyle başlayan duası sırasında ölen kişinin adını zikreder.

84. Mezmur 1-5: Ey her şeye egemen Rab, ne kadar severim konutunu. Canım senin avlularını özleyiyor, içim çekiyor, yüreğim, bütün varlığım sana, yaşayan Tanrı’ya sevinçle haykırıyor. Kuşlar bile bir yuva, kırlangıç yavrularını koyacak bir yer buldu. Senin sunaklarının yanında. Ey her şeye egemen rab. Kralım ve Tanrım! Ne mutlu senin evinde oturanlara, seni sürekli överler! Ne mutlu gücünü senden alan insana!

“Benim nefsim Allah’ı kutsal kıl. Bütün insanlara, Adem Allah’ın emirlerine karşı geldiği için ölüm hakimiyet kurdu. Ölüleri diriltene ve kabirlerinden onları diriltene izzet olsun” ilahisi okunur.

¹³ Deacon Murad Saliba Barsom “The Order For The Burial Of The Dead According To The Ancient Rite Of The Srrian Orthodox Church Of Antioch,” Ahanasius Yeshue Samuel .New Jersey USA 1974.

Süryani cenaze törenlerinde en çok okunan “Diriltici kral, senin izzetin gökten doğar ve ölüleri diriltir. Bütün ölüler mezardan dirilip sana izzet verirler, ey ölüleri dirilten” duasıdır. B dua, kilisede bulunanlarca ve koro tarafından seslendirilir.

Cenaze töreninin icrası sırasında ve diğer ritüellerde, ayini yöneten ruhban duaları okurken , ilahiler, koro ve diğer görevlilerce terennüm edilir.

Suruçlu Mor Yakup’un “Ey Tanrının oğlu, bu kuluna Salihler arasında rahatlık ver. Sonu olmayan krallığında azizlerle beraber kıl...” duasının okunması ile ikinci bölüm sona erer.

3. Bölüm: Üç kez “Kadişat Alaho”,bir kez “Abun dbaşmayo” okunarak, ruhani “Baba, oğul ve kutsal ruha izzet olsun. Sana sığınıyorum.Senden bu ölü için merhamet diliyorum. Onu şeytanın ve görünmeyen kötü güçlerden kurtar. Ebedi hayatta, Salihlerle beraber eyle” duasını okur.

84.Mezmur:1-4: “Ya Rab, beni kurtaran Tanrı, gece gündüz sana yakarıyorum.Duam sana erişsin, kulak ver yakarışıma. Çünkü sıkıntıya doydum. Canım ölüler diyarına yaklaştı. Ölüm çukuruna inenler arasında sayılıyorum. Tükenmiş gibiyim” ayetleri okunur.Takibinde dua ve yakarışlar dillerden yükselir. Burada dua sırasında ölenin adı anılır.

Mor Afrem’den “Ya Rab bize merhamet eyle. Kulunun günahlarını bağışla onu sağına al “ duası okunduktan sonra koro, Pavlos’tan alınan bir ilahiyi seslendirir.

1.Selanikliler 4:13-18 ayetleri, Yuhanna İncili 5:24-29 ayetleri okunarak, dua ve ilahiler koro halinde seslendirilir.

Bu esnada ruhani, sağ elinin baş parmağını zeytin yağına batırarak “Ya Rab, bu kulunu geçici hayattan yanına aldın.Yanıdaki kurtarıcı ve yardımcı melekleri gönder. Bu vücuda sürdüğümüz bu yağ ile şeytani güçler onu tutmasın, şeytanın ellerinden kaysın. Kutsallarla beraber onu nurlu ve sevinçli kutsala kavuştur. Bu ruh, seni seviçlerle yüceltti.” İfadesiyle parmağındaki yağ ile cesedin alnına göğsüne ve diz kapaklarına birer defa haç çizer. Bu uygulama tabut içindeki kefen üzerine yapılır. Bu işlemler icra edilirken “baba oğul kutsal ruh adıyla ebedi hayata” ifadesini kullanır.

51.Mezmur, Ey Tanrı, lütfet bana, sevgin uğruna, sil isyanlarımı. Sınırsız merhametin uğruna. Tümüyle yıka beni suçumdan, arıt beni günahlarımdan. Çünkü biliyorum isyanlarım, günahlarım sürekli karşımda. Sana karşı, yalnız sana karşı günah işledim. Senin gözünde kötü olanı yaptım. Öyle ki konuşurken haklı, yargılarken adil olasın. Nitekim suç içinde doğdum ben, Günah için de annem bana hamile kaldı...”

Koronun, uzun süren dua ve ilahileri okumasıyla, kilisede icra edilen cenaze ayini bitirilmiş olur. Tüm bu uygulamalar yaklaşık olarak 1 saat 30 dakikayı geçen bir sürede tamamlanmış olur.

Cenazenin mezarlığa götürülmek üzere kiliseden çıkarılması ve tabutun omuzlara alınmasıyla ilahiler okunmaya başlanır. Okunan ilahilerden birkaçı:

“İsa Mesih’te ölenler üzülmeyin. Diriliş günü yaklaştı. Cesetler bozulmadan sapsağlam mezardan kalkacaklar ve acele ile İsa Mesih’i karşılamaya çıkacaklar. Yeni ve ihtişamlı bir bedene bürüneceksiniz. Allah’ı yücelteceksiniz. Adem’in zürriyetini diriltecek olan bize merhamet eyle.”

“Gerçekten ölüm çok acı ve korkutucudur. O heybetli melekler, cesedin yanına geldiklerinde, fikirler durur ve gözler yaşarır. Beden ruh için ağlar, çünkü ruh bedenden ayrılmak istemez. Merhametli olan, diriliş gününde ikisine de merhametli ol.”

“İsa Mesih’e, ölümler için dua edelim. Onlar, kutsal teni ve kutsal kanı içtiler. Ölümler üzerinde, sonu olmayan alemde günahın ve karanlığın saltanatı sürmesin. Y Rab, sen bunların ruhunu aldın, çektiğin acılarla seni kabul ettiler. Çağır onları, onları sağında dirilt.”

Bu ilahilerle mezarlığa varılır. Daha önceden hazırlanmış olan mezara tabut indirilir. Ruhani bir avuç toprak alarak, “Ya Rab senin iraden yerine geldi. Dediğin gibi, topraktan geldik toprağa döneceğiz” diyerek avucundaki toprağı haç sembolize ederek tabutun üzerine serper.

Mezarın toprakla doldurulması sırasında ilahiler okunur. Kadişat Alaho, Abun dbeşmayo duası ile iman yarası okunur. 94. mezmur 13-16 “Kötüler için çukur kazılıncaya dek, onu sıkıntılı günlerden kurtarıp rahatlat. Çünkü Rab halkını ret etmez, kendi halkını terk etmez. Adalet yine doğruluk üzerine kurulacak, yüreği temiz olan herkes ona uyacak. Kötülere karşı beni kim savunacak? Kim benim için suçlulara karşı duracak” ilahisi okunur.

Mezar kapatıldıktan sonra, yerden hafifçe yükseltilerek etrafına küçük taşlar dizilir. Topluluk mezarlıktan ayrılmak üzere iken, din adamı başta olmak üzere, cenaze sahipleri yan yana dizilerek taziyeleri kabul eder.

ÖLÜM ÖNCESİ İMANMALAR

Köpek veya kurt benzeri hayvanların gece vakti uzun uzun havlamaları veya ulumaları, baykuş sesi ölümü haber veren olaylar olarak genel kabul görür. Bununla birlikte, çocukların ev içinde aşırı derecede yaramazlık yapmaları, evdeki aynanın kırılması, kırık ayna parçasının evde bulunması, cam türünden gereçlerin yere düştüğü halde kırılmaması da ölüme

işaret edeceğine inanılır. Bununla birlikte, yıldız kayması, güneş tutulması gibi doğa olaylarının da toplumca sevilen birisinin öleceğine yorulur.

Rüyada; diş çektirmek, oturlan evin yıkıldığını görmek, ölmüş bir yakının görülmesi ve ölmüş olan yakının kendisinden bir şeyler istemesi, seslenmesi veya konuşulması, kömür veya kavrulmuş kahve görülmesi de, ölüm öncesi inanmalara bir örnektir.

Öleceği tahmin edilen birisinin, ölmeden önce rahatlaması veya ani bir sağlık belirtisinin ortaya çıkması da, o şahsın öleceğine yorulur¹⁴ Bununla birlikte ev yakınında bulunan bir bitkinin olağanüstü büyümesi de, ev halkından birisinin öleceğine inanılır.

ÖLÜM VE SONRASI

Ölüm halinin vukua gelmesinden sonra, hazır bulunanlar, mevcut ulaşım araçlarını kullanarak, ölünün yakınlarına ve kiliseye haber verir. Bir başkası da, ölenin kollarını çapraz olmak üzere göğüs üzerinde kavuşturur. Ölenin yüzü doğu yönüne gelecek şekilde bulunduğu yerde döndürülür. Baş ucuna İncil konup, mum yakılır. Cenaze sahiplerinin dışında ilk haber verilen kişi kilise papazıdır. Ölüm haberini alan kilise hizmetlileri, kilise çanını üç kez kısa aralıklarla çalmaya başlar.

Papaz veya rahip, cenazenin bulunduğu yere geldiğinde dua okur ve tütsü yakar.¹⁵ Bu arada ölünün yakınları kilise ve evde toplanmaya başlar. Cenaze sahibinin uzakta bulunan akrabaları, özellikle varsa erkek evlatları ve kardeşleri için cenaze bekletilir. İklimin müsait olması halinde, cenaze kendi evinde veya kilisede en fazla bir gece bekletilir.¹⁶

Cenazenin evden çıkarılmasından sonra, ölenin üzerinde yattığı yatak toplanır ve yerine avuç içine sığan büyüklükte bir taş bırakılır. Maddi durumu iyi olanlar yatağı fakirlere verir. Üzerinde bulunan giysileri de fakirlere verilir. Verilecek kimseler bulunmaması halinde elbiseleri yakılır. Kırsalda yaşayan ve maddi durumu iyi olmayan aileler, ölü yatağını yıkadıktan sonra kullanabilmektedirler.

Ölümün vukua gelmesinden hemen sonra evde yapılan işlemler; Cesedin kolları çapraz hale getirilerek göğüs üzerine yerleştirilir. Gözleri açık ise yumulur. Çenesi kapatılır.

¹⁴ Güler İvecen; Babam ölmeden kısa bir süre önce, yatağından kalkıp bizden dondurma istedi. Tekrar yatağına girdi. Odanın bir köşesine bakıp “bu çocukta kim” seslenmesiyle son nefesini vermiş oldu. Ayrıca evimizin önündeki gül ağacı da olduğundan fazla büyümüştü. Annen onu bahçeden çıkardı. O, günden beridir evimizde canlı bitki buldurmuyorum. 18. Ağustos 2004 tarihli görüşme.

¹⁵ Doğu Süryanileri (Nesturiler), tahtadan yapılmış bir haçı su doldurulmuş kabın içine yerleştirerek, cenazenin yikanacağı su ısıtmaya bırakılı. E. A. Lalayan. Rus Konsolos Yardımcısı. Van Bölgesindeki Asurlular Çev. Edip İhsan Polat. Tiflis 1914 ss. 68-71, Bu uygulamanın Süryani Ortodokslar tarafından yapılmadığı ifade edilmiştir.

¹⁶ Hanna İvecen; Ben babamın ölüm haberi üzerine İstanbul’dan Diyarbakır’a geldiğimde, babamın cenazesi hazırlanmış ve kilisede buz kalıpları içinde bekletiliyordu. Çünkü Temmuz ayının en sıcak günleriydi. 18. Ağustos 2004 tarihli görüşme.

Başucunda İncil okunur, baş ve ayak hizasında mum yakılır. Yüzü doğu yönüne gelecek şekilde çevrilir. Cesedin üzerine makas türü metal obje yerleştirilir. Kilise görevlileri ve yakınlarının gelmesiyle cenaze kiliseye götürülür. Cenazenin kiliseye girmesiyle, bir kez çan çalınır.

Süryani din adamları- kahin rütbesini almış olanlar -papaz, rahip metropolit-ölünün yıkanması kefenlenmesi işine iştirak etmezler. Daha çok diyakoslar veya bu işte tecrübesi olan yaşlı cemaat üyeleri, cenaze yıkama işini yerine getirirler. Ölü erkek ise, kendi ailesinden kişilerce veya tecrübeli yaşlılarca yıkanır. Ölü bayan ise, yine ailesinden birileri veya yaşlı ve tecrübeli cemaat üyeleri tarafından yıkanır. Yıkama sırasında; ılıtılmış su, sabun ve lif kullanılır. Yıkamaya başlamadan evvel, cesedin avret mahalli bir bez ile örtülür

Yıkama işi mutlaka kilise ve bu amaçla hazırlanmış olan mekanda yapılır. Görüştüğümüz kişiler, yıkamanın normal bir vücut temizliği şeklinde icra edildiğini ifade ettiler. Yıkamaya başlama yönü konusunda ortak bir ifadeye ulaşamadık. Yıkanan ceset bayan ise saçları “ölü örgüsü” denilen şekilde iki veya tek parça olarak örülerek, saçları desenli bir örtüsü ile örtülür.

Ölünün geride bıraktığı eşyaları (ayakkabı, giysi vs), fakirlere verilir. Değerli eşyaları (küpe, yüzük, saat vs) hatıra olarak saklanır. Bazı durumlarda cenaze yıkayıcılara da verilebilmektedir.

Süryaniler (ruhban olmayan) ölülerini, yıkadıktan sonra beyaz renk bezi ile kefenlemektedirler. Kefenleme işini de yıkayıcılar yerine getirir. Yıkama sonunda artan su dökülür. Yıkama işlemi tamamlandıktan sonra, ceset tabuta konmadan önce iç çamaşırları giydirilir, cinsiyetine uygun temiz elbiseleri giydirilerek ayaklarına da çorap geçirilir. Ayak baş parmakları ip ile birbirine bağlanır.¹⁷ Ölenin evlilik çağında veya nişanlı olması durumunda, cesedin üzerine gelinlik veya damatlık elbisesi giydirilir.

Süryanilerde, sağlığında kefen hazırlama veya bulundurma uygulamasına rastlanmaz. İnanişe göre, sağlığında kefen hazırlayanın kefeni, kendisine nasip olmaz. Hakim olan inanişe göre, bu kefen, ya ailesinden birisine veya akrabalarına nasip olur.

Tek parça olarak hazırlanan beyaz renkteki kefen bezi, tabut içine yayılarak, ceset tabut içine yerleştirildikten sonra, alt tarafından ayakları, sağdan ve soldan vücudu örtecek

¹⁷ Diocletianus'un hükümdarlık döneminde (250-251) Hıristiyanlara karşı başlatılan acımasız katliamlardan sonra, Licinius'un tertiplendiği zulümler sonucunda öldürülen Şmona, Gurya ve Habbib'in şehit edilmesini (306-307) tasvir eden bir kronikte "... tüm şehirden, aralarında erkekler ve kadınlar olmak üzere insanlar onların öldürüldükleri yere gittiler ve onların cesetlerini yere uzattılar ve kanlarının üzerine aktığı toprağı topladılar ve onların çoğu yanlarında değerli kıyafetler, çok miktarda çarşaf, kokular, baharatlar ve hoş kokulu merhemler getirmişlerdi ve... onların cesetlerini temiz çarşaflara ve o elbiselere sardılar, üzerlerine kokuları, baharatları serptiler, merhemler sürdüler ve onları şarkılar ilahiler söyleyerek, dualar okuyarak orada bulunan bir tabuta ve mezara koydular..." .Judah Benzion Segal "Edessa (Urfa) Kutsal Şehir. İletişim Yay. İst. 2002 ss. 127-128

şekilde ceset sarmalanır.¹⁸Ceset kefenlendikten sonra, üzerine Kudüs'ten getirilen ve üzerinde İsa'nın resminin bulunduğu haçlarla bezeli bir metre uzunluğundaki örtü, kefenin üzerine, baştan ayaklara uzanacak şekilde yayılır.¹⁹

Tabut içine, kefenin dışında olmak üzere, cesedin baş tarafına yastık yerleştirilir. Kefenin dışında olmak üzere, tabutun içinde battaniye türü sergiler bulundurulmaz.Cesedin hafif olması ve rahat taşınması inancıyla, cesedin baş tarafının altına bir parça ekmek konulur.

Cesedin yüzü açıkta kalacak vaziyette, omuzlara alınan tabut, cenaze töreni için, kilisenin içine ve mihrabın önüne getirilerek, hazırlanan bir yükselti üzerine yerleştirilir. Ceset mihraba dik gelecek şekildedir. Hazır bulunan din adamları ve yardımcıları tarafından, bir veya bir buçuk saat sürecek olan cenaze ayinine geçirilir. Tabutun baş ucuna resminin yerleştirilmesi uygulamasına rastlanabilmektedir. Cenazenin genç bir bayana ait olması durumunda tabut üzerine duvak serilebildiği gibi, pembe, mavi veya siyah renk saten örtüler serilir. Tabutun kiliseden çıkarıldığı sırada, özellikle genç taştta ölenler için zılgıtlar(tilili) çekilirken, tek vuruşluk çan çalınır.

Cenaze alayı, başlarında din adamı olmak üzere, mezarlığa doğru hareket eder. Cemaatin tüm üyeleri, olabildiğince cenaze alayına katılmaya çalışır. Tabut en azından kilise çıkışına veya sokak başına kadar, omuzlarda dönüşümlü ve dörderli guruplarla taşınır.Cenaze aracına alınan tabut mezarlığa götürülür.²⁰ Kadınlar, tabutun taşınmasına iştirak etmezler.

MEZARLIKLAR

Süryani mezarlıklar, genelde yerleşim alanı dışında inşa edilmiş olan manastırların veya kiliselerin bahçelerinde bulunduğu gibi, bu iki mekanın dışında da bulunabilmektedir.Özellikle azizler, patrik, metropolit ve diğer önemli şahsiyetler bu mabetlerin yakınına gömülmektedir.²¹ Mezar derinliğinde ölçü, bir boy bir kol olarak ifade

¹⁸ Midyat'n Hah köyünde, kefen vücuda sarıldıktan sonra iğne iplik yardımıyla dikilir.Kaynak; Diyaklos Saliba Acış Diyarbakır Ağustos 2004

¹⁹ Mardin yöresinde yaşayan Süryanilerde, elbiseleri giydirilen cesedin avuç içine mum yerleştirme adeti uygulanmaktadır.

²⁰ "Hristiyanlar, cenazelerini ağır ağır taşıyarak kabristana götürürlerdi.Ayrıca alçak bir sesle bazı ilahileri terennüm eder, meşaleler taşırlardı." Öztürk age s.179

²¹ "...Edessa'da(Urfa), belki yüz civarında kayaya oyulmuş kaya mezarlar- Süryanice'de olduğu gibi Palmyra'da da bu mezarlara "ebediyet evleri" denmektedir.-bulunmaktadır.Az sayıda istisna dışında bu kaya mezarları 285 santimetre kareyle 300*317 santimetre arasında değişen boyutlardadırlar.Kaya mezarlarının çoğunun girişi, yanına yaklaşınca kadar görülebilir değildir.Mezar girişlerinin üzerinde çerçevesi kabartmalar veya alçı süslemeler bulunur.Bazılarının üzerinde aynı zamanda figürler bulunmaktadır.Kaya mezarlarının iç duvarlarındaki kornişler arasında asma yaprakları motiflerinde olduğu oymalarla süsüdür.Bu kaya mezarlarının alışıla gelen ölü gömme yerleri olmalarına karşılık, bazı zenginler ölümlerini Süryanice "Nafsa" denen kule mezarlara gömmekteydiler. Kasr el-Banat'ta ve Urfa'ya seksen kilometre uzaklıkta bulunan Tektok Dağları üzerinde ve başka yerlerde birkaç kule mezarları bulunmuştur...."Segal age ss 60,61,62 "Kabirlerin bir kısmı

edilir. Baş ve ayak ucuna taş dikilir, belli bir süre sonra, üzerine mezar kaidesi yerleştirilir. Çocuk mezarlıkları, normal mezarlık alanının bir köşesinde (incelediğimiz mezarlıklarda doğu yönünde) odacık şeklinde hazırlanan ve sadece kapısı olan bir mekana bırakılmaktadır. Çocuk cesetleri, taban, tavan ve dört duvarı olan bu odaya bırakılarak toprak rtlmemektedir. Bu mekana Süryanice “neus” adı verilmektedir.

Süryaniler, intihar edenler için herhangi bir dini ayin uygulaması yapmadıklarını ifade ederlerken, vaftiz olmadan ölen çocuklar içinde, resmi kilise ayini yapılmamaktadır.

Mezarlıklar, özellikle tarihi mezarlık alanlarında dikkati çeken özellik, mezar taşı ve mezar kaidelerinin abartısız büyüklükte ve yere paralel bir ykseklkte olması yanında, muhteşem bir taş işçiliği ile ruh verilmiş sanat uygulamalarını görmek mümkündür. Son zamanlarda, mermer mezar uygulamaları dikkati çekmektedir. Mezarın zerine ölenin adı soyadı doğum ve ölüm tarihleri ile İncil den ayetler de yazılır.

Cenazenin toprağa verilmesi sonrasında, hazır bulunan din adamı başta olmak üzere, cenaze sahipleri mezarlığın çıkışına yakın bir yerde, yan yana vaziyette bulunarak, taziye kabul eder. Bu esnada, cenazeye katılanlara, mezarlıktan ayrılmadan önce ekmek-helva veya bisküvi-lokum (lahmo-raha) ikram edilir. Mezarlıktaki uygulamalara katılan cemaat yeleri, toplu halde yas evine geçer.

Ölenin, kirvesi (vaftiz babası-annesi veya çocukları) yok ise, ailesinin diğer fertleri, yas evinde yemek hazırlayarak, hazır bulunanlara ikram eder. Yas evine dışarıdan yemek getirilmez. Ancak, yemek malzemeleri (mercimek, un vs.) dışarıdan getirilse de, yemekler yas evinde pişirilir. Yas yemeğinde, genel olarak pilav ve et yemekleri mny oluştursa da, perhiz günlerinde, hayvansal gıdaların dışında yemek mns hazırlanır.

Süryani geleneklerinde, ölünün ardından üçüncü, dokuzuncu, kırkıncı ve yldnmlerinde yemek dağıtmak dinsel bir zorunluluktur. Cenaze sahiplerinin buna gücünün yetmemesi halinde, bu görev kilise yönetim kurullarının alacağı kararlar doğrultusunda yerine getirilmektedir.

Mezarlık ziyaretleri, cumartesiye pazara bağlayan günün akşam vaktine yakın bir zamanda, bayram günlerinde, paskalya bayramının ikinci gününde yapılmaktadır. Yas sresinin on beşinci gününde rek dağıtılır. Ölümün yaşandığı ilk haftasında veya on beşinci gününden önce mezarlık ziyareti yapılmaz.

kiliselerde ve manastırlarda yer alıyordu. Özellikle azizler, patrikler ve diğer önemli şahsiyetler bu mabetlerin bahçesine gömülüyordu”. Öztürk. age.s.177

Mezar başlarında tütsü ve mum yakılır.²²Süryani kilise takviminde “Ölüler Pazarı” olarak isimlendirilen günde, Adem ile Havva’dan bu yana tüm ölenler için genel bir ayin uygulaması yapılır.

Süryaniler de yas, üç ila yedi gün arasında, cenaze sahiplerinin evinde veya kiliseye ait sosyal amaçlı salonlarda, din adamlarının refakatinde oluşturulan taziyeleri kabul zamanıdır. Ölüm olayının yaşandığı ortamda tüm eğlence eve sevinç durumlarını ifade eden uygulamalar terk edilir. Vaftiz uygulaması bile, bir hafta veya yas sonrasına ertelenir. Yas yerinde, siyah ve lacivert giysi renkleri kullanılır.Ölenin genç olması durumunda, aile bireyleri, daha uzun süreler için siyah renk giysi kullanabilmektedir. Yas sahibi olanlar, zorunlu olmadıkça ve özellikle bayanlar ev dışına çıkmazlar. Bayram hazırlıkları yapılmaz, bayram ile ilgili hazırlıkları yakın akrabalar veya kirve yerine getirir. Süryaniler arasında, yas bayramı, kara bayram anlayışı bulunmamaktadır.

Yas evinin temizliğini üç gün boyunca aynı kişi yerine getirir.Erkekler yas süresince traş olmaz, evde çamaşır ve banyo yapılmaz. Çamaşır ve banyo gibi temizlik uygulamalarına, kırsal kesimde tüm köy halkı, yas gelenekleri adına ara verilebilmektedir. Yas sahiplerinin haber vermesiyle, normale dönülmektedir.

Yas sahibi olan ailenin bayanları, baş örtülerini ters çevirerek takarlar. Taziyelerini sunmak için gelenlere acı kahve ikram edilir. Cemaatin sorumluluğunu taşıyan din adamı, taziye süresince, yas evinde hazır bulunur, zorunlu olmadıkça yas evini terk etmez. Taziyelerini sunmaya gelen ruhban olmayan cemaat üyeleri, sözlü selamlaşmanın ardından herhangi bir dua okuma yapmaz. Okunacak olan duayı din adamı yerine getirir.

Din adamının okuduğu dua; “Bir baba çocuklarına nasıl merhamet etmesini biliyorsa, Tanrı’da kendisinden korkanlara merhamet eder. Halelyula (Allah’ yücelik olsun) insan yaratıldığı dönemde, bahçedeki bir ot gibidir.Barhmor (istavroz çıkarır). Ey Allah’ım, kulun sana güvenerek, merhametine güvenerek ölmüştür. Sensin iyi olan, sensin onu mezardan diriltip cennete koyacak olan. İsa Mesih’te ölenler üzülmeysin, kederlenmeyin, herkese yaptıklarının karşılığının verileceği gün, işte bugünde herkes iyilik veya kötülüğünün karşılığını görecek ve sapasağlam mezardan dirileceksiniz. Mezardan çıkıp, İsa Mesih’i karşılayacaksınız. Bedensel olarak onun önünde terennüm edeceksiniz. Ademin zürriyetini diriltin, bize merhamet eyle.Baba, oğul ve kutsal ruh ve bir Allah adına amin” diyerek istavroz çıkarır.

²² Diyarbakır da bulunan Süryani mezar taşları üzerinde, iki bölüm yer alır. Bu bölümlere su ve taneli bakliyat (buğday, arpa, döğme) yerleştirilir. Buradaki inanç, bu malzemeleri kullanacak olan ihtiyaç sahibi tüm canlılar vasıtasıyla ölenin hayırına olacağı ve günahlarının silineceğine olan inançtır.Bkz.Mehmet Şimşek, Süryaniler ve Diyarbakır, Çiviyazıları Yay.İst.2003 s.233

Hazır bulunan şammaslar da, “Kardeşler, ölüm gerçekten acıdır, çok korkutucudur. Ölüm anı, o korkutucu melekler, insanın yanına geldikleri zaman, onun fikirleri durur ve gözleri yaşlarla dolar.Nefis, beden için ağlar,ama beden nefis için ağlamaz. Merhametli olan, hem bedene, hem de ruha yardım et. Allah’ın oğlu, ölümüyle bizi diriltti. Bizi topraktan dirilten, sana yücelik ve izzet olsun.”İfadesiyle din adamının duasına katkıda bulunurlar.

Ölünün ardından okunan bir başka dua; her şeye kadir yüce Allah’a yalvarırız, vefat eden ana, baba, kardeş ve inanlı ölülerimizi bağışla ve kusurlarını önemseme. Son günde onları Salihlerin payından yoksun kılma. Zira su ve Ruh (vaftiz) ile senin oldular. Kutsal kurbanınla bereketlendiler. Bunun için lütfunla onları azizlerinin mutluluğuna eriştir. Ey merhametli Baba, Oğul ve Kutsal Ruh! Amin.²³

Süryaniler, din adamlarını -patrik, mafıryan, metropolit, kahinrahip, horepiskopos, papaz-sivillerden farklı bir şekilde gömerler. Yukarıda belirtilen ruhban sınıfına ait olan cesetler, özel şekilde hazırlanarak gömülür. Yıkılan ve takdis edilen cesedin, hayatta iken bulunduğu ruhban sınıfının özelliklerini yansıtan giysileri, üzerine giydirilir. Ahşap ve arkadan destekli sandalye üzerine oturtulmuş vaziyette manastır veya kiliselerin duvar, yer veya özel mekanlarına gömülür. Bu gömülüşte, ruhbanı cesedi toprak ile teması bulunmaz. Bu kategorilerde yer alan din adamlarının cenaze ayinlerini, bir üst kategoride bulunan ruhban yerine getirebilir.Örneğin,papaz rütbesindeki bir din adamının cenaze ayinini ancak metropolit yerine getirebilir.Bir metropolitin cenaze ayinini patrik icra edebilir.

Aradan geçen belli bir süreden sonra, zaruret halinde, gömülü bulunduğu yerden kemikleri alınarak kilise veya manastırda özel bir girintinin içine konulur. Ruhbanların cenaze törenleri sivillerden daha farklı ve görkemli bir şekilde yapılır. Cenaze kürsüde oturtulmuş bir vaziyette iken omuzlara alınarak kilisenin dört yönüne bakan duvarlarına değdirilecek şekilde dokundurulur. Bunun anlamı ölen ruhaninin kiliseye veda etmesidir. Bu esnada acıyı ve ayrılığı ifade eden ilahiler seslendirilir.²⁴

Kahin rütbesini almamış, rahip ve şammas sınıfına mensup olan, din adamlarının cesetleri, normal bir şekilde tabutla birlikte toprağa gömülür. Cenaze merasimleri, ruhanilerden farklı şekillerde icra edilir. Kahinlik rütbesini almamış (ayin yönetme,nikah kıyma gibi ritüelleri icra yetkisi olmayan din adamı) diyakosrahipler, manastırların özel yerlerinde bulunan mekanlara gömülür.

²³ Efram I.Barsavm “Ruhsal Hazine Dua Kitabı” İst.1989 s.145

²⁴ Mehmet Şimşek. age 228

Sonuç

Doğunun kendine has yaşam şekline Süryaniler de katkılar sunmuşlardır. Bu katkının renginde, Hıristiyanlığı yoğun bir şekilde görmek mümkün ise de, yörede yaşama şansını elde bulunduran Müslüman, Hıristiyan, Yezidi ve diğer inanç sahiplerinin de, öznel katkılarını da bulmak mümkündür. Dinsel inanışların şekilsel görüntüleri, aslında süregelen bir gelenekler oluşumudur. Dinsel inançların oluşumunda kişi ve olayların etkinliği yanında, toplumsal tasavvurların ve ön yaşanmışlıkların da etkinliğini hesaba katmak gerekir.

Burada yapmaya çalıştığımız varolan kültürel yaşamın, sınırlandırılmış bir bölümünün fotoğrafını sunmaktır.

Kaynak Kişiler:

Bayzar Eken. Diyarbakır 1928
Feride Akyüz Midyat 1981
Feride Akyüz. Midyat 1983
Güler İvecen. Mardin 1944
Hanna İvecen. Diyarbakır 1934
İsa Akyüz. Mardin 1982
Saliba Acış Midyat 1972
Şabo Aktaş. Midyat 1963
Şimuni Akyüz. Midyat 1960
Yusuf Akbulut Midyat 1970

KAYNAKÇA

Müslüm Yücel, Edebiyatta Ölüm ve İntihar. Elma Yay.İst.2003
Prof.Dr. Annamarie Schimmel “Dinler Tarihine Giriş” Kırkambar Yay.İst1999
Orhan Hançerlioğlu,Dünya İnançları Sözlüğü, 3. Baskı İst.2000.
P.Xavier Nuss, Hakkı Demirel, Hıristiyan Öğretisi. İst.1994
http://www.folklor.org.tr/turkish/gelenek/olum_crist.htm
Şinasi Gündüz “Pavlos Hıristiyanlığın Mimarı Ankara Okulu Yay.Ank.2001
Thomas Michel, Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş
Hanna Dolapönü, Türk Süryani Kadim Kilisesinin Mesihsal Öğretimi.Mardin 1968
Kadilo İbrahim Kunat Hindistan 1932 /İsa Çicek, Hollanda 1982 Çev..Yusuf Akbulut,
Samuel Akdemir Dini Kurallarımız Bha Matbaası İst.1972
Mehmet Aydın “Dinler Tarihine Giriş” Dini İlimler Yayınları. Konya 2000
Deacon Murad Saliba Barsom “.The Order For The Burial Of The Dead According To The Ancient Rite Of The Srian Orthodox Church Of Antioch,” Ahanasius Yeshue Samuel .New Jersey USA 1974.
E. A. Lalayan. Rus Konsolos Yardımcısı. “Van Bölgesindeki Asurlular” Çev.Edip İhsan Polat. Tiflis 1914
Judah Benzion Segal “Edessa (Urfa) Kutsal Şehir. İletişim Yay. İst. 2002
Levent Öztürk. “İslam Toplumunda Hıristiyanlar” İz Yay.İst.1998
Mehmet Şimşek, Süryaniler ve Diyarbakır, Çiviyazıları Yay.İst.2003
Efram 1.Barsavm “Ruhsal Hazine Dua Kitabı” İst.1989
Habib Circis, Takva Sırları, İst.1998,